

El poeta Gurruchaga, de Nicolás de Lekuona. A la dreta, *Fantasia*, de Martí Gasull, mitjan anys cinquanta.

ART

Abans de res...

Josep Casamartina i Parassols

A punt del tret de sortida de la nova temporada, està bé mirar què queda encara pendent de l'anterior. Cada vegada hi ha més galeries que encavallen exposicions d'un curs a l'altre, al marge del ritme habitual de bona part dels establiments del ram i dels cicles temàtics, al cap i a la fi publicitaris i comercials, que recullen al mateix nivell el gra i la palla. Les galeries Marc Domènech i El Quadern Robot tenen obertes fins quasi a final de mes la recuperació de dos artistes poc coneguts, un de basc, el polifacètic Nicolás de Lekuona, i un de català, el fotògraf Martí Gasull i Coral.

Nicolás de Lekuona (Ordicia, Guipúscoa, 1913 - Frúniz, Biscaia, 1937) no és del tot desconegut a Catalunya perquè l'any 1989 la Fundació Miró li va dedicar una retrospectiva, coproduïda amb l'IVAM valenciana. Uns anys abans, entre 1982 i 1983, el Museo de Bellas Artes de Bilbao el va treure de l'oblit. I molt després, el 2004, l'Artium, a Vitòria, i el Museo Reina Sofía, a Madrid, també van dedicar-li una revisió amb caràcter antològic. La història de les primeres avantguardes a l'Estat espanyol no és gaire lluïda. En l'àmbit català tampoc, malgrat que tres noms essencials a escala mundial, Picasso, Miró i Dalí, haguessin partit de Barcelona per triomfar a París. Per norma general —exceptuant casos com Julio González o Pablo Gargallo, i Maruja Mallo i pocs més—, la resta són engrunes que, agrupades, acaben formant un nucli presentable, tant de portes endins com enfora.

Però és una història desgraciada, plena de promeses truncades, desercions forçades, per poca convicció o per un ambient conservador poc favorable a la modernitat, i, sobretot, pel cop brusc i violent de l'Alzamiento Nacional del general Franco, que va engegar en orris allò que potser hauria pogut

acabar florint, qui sap si d'una forma esplendorosa. La vida i obra de Lekuona es troba al bell mig del xeflis. Aparellador, interiorista, pintor, dibuixant i fotògraf, va ser una de les grans promeses de l'avantguarda basca, junt amb el pintor i decorador Alfonso de Olivares, aquest darrer mort d'accident l'any 1936 en una cacera. Lekuona, després d'estudiar la carrera d'arquitecte tècnic a Madrid, on va conèixer Jorge Oteiza, va tornar a Sant Sebastià, i allà va contactar amb l'arquitecte racionalista José Manuel Aizpurúa, membre del Grupo Norte del llavors ja GATEPAC, ampliació del Grup d'Arquitectes i Tècnics per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània, fundat

Lekuona va destacar com una promesa de la pintura de l'avantguarda basca

Popular retratista comercial, Gasull i Coral va ser coetani de Català-Roca

a Barcelona per Josep Lluís Sert i altres companys. Però a diferència dels seus amics catalans, que eren d'esquerres, Aizpurúa va ser fundador de Falange Española i nomenat per José Antonio, el 1934, delegat nacional de Prensa y Propaganda, motiu pel qual va morir afusellat, just el 1936, abans de l'entrada de les tropes franquistes a la capital donostiarra.

Com tants altres col·legues bascos, Lekuona estava al bàndol nacional, es va allistar a l'exèrcit i va fer de portalliteres. El 1937, quan tenia només 24 anys, va morir per foc amic, en un dels violents bombardeigs de l'aviació italiana. En la seva curta i prometedora carrera va

deixar pintures, dibuixos, projectes arquitectònics, fotografies i uns fotomuntatges excepcionals. La seva pintura es pot comparar a la d'autors coetanis, com per exemple el lleidatà i republicà Antoni García Lamolla. Fa poc, la família Lekuona va decidir vendre part del material que conservava, i això ha donat peu a una exposició venal en tres galeries: Guillermo de Osma a Madrid, Michel Mejuto a Bilbao, i la de Marc Domènech a Barcelona.

Si no fos per la redescoberta que n'acaba de fer la galeria El Quadern Robot, Martí Gasull i Coral (1919-1994) seguiria essent un gran desconegut en el panorama de la fotografia catalana de la postguerra. Pare del també fotògraf Martí Gasull, va ser un popular retratista comercial, amb establiment al Portal de l'Àngel i laboratori al carrer de Sant Pere Més Alt. Gasull i Coral sortia de bon matí a fer l'obra de creació, abans d'obrir la botiga, i potser per això les 30 imatges de l'exposició d'El Quadern Robot tenen una llum especial, impecable i tallant com un diamant, totes amb tiratge únic i d'època. Al costat d'un gegant dels anys quaranta i cinquanta com Francesc Català-Roca, però, costa encara situar Gasull i Coral al pla que li pertoca; caldrà veure més obra, sobretot la dedicada a la publicitat i, també, els assaigs mig abstractes. Esperem doncs que, després d'aquest excel·lent aperitiu, la càlida galeria del carrer de Còrsega no tardi a ensenyar el que falta.

NICOLÁS DE LEKUONA

Galeria Marc Domènech
Passatge Mercader, 12,
Barcelona. Fins al 25 de
setembre

MARTÍ GASULL I CORAL

Galeria El Quadern Robot
Còrsega, 267, Barcelona.
Fins al 30 de setembre.